

**BOK** (550) *sb m*

*o jasne.*

*sg N bok* (20). ◇ *G boku* (147), *boka* (1); -u : -a *Mącz* (3 : 1). ◇ *D bokowi FalZioł* (2), *boku* (1) *GlabGad*. ◇ *A bok* (118). ◇ *I boki(e)m* (14). ◇ *L boku* (98), *boce* (1); -u : -e *OpecŻyw* (1 : 1). ◇ *V boku* (1). ◇ *pl N boki* (10). ◇ *G bokow* (54); -ów (5), -(o)w (49). ◇ *D bokóm* (3); -óm (1), -(o)m (2). ◇ *A boki* (38). ◇ *I boki* (1). ◇ *L bokach* (17), *bokoch* (15), *bocech* (6); -ach *GlabGad*, *RejKup*, *BibRadz*, *Mącz* (2), *BudBib* (3), *SkarŻyw* (3), *KochPhaen*, *Calep* (2); -ech *WróbŻółt*, *BielKron* (2), *BielSpr*; -ach: -och : -ech *FalZioł* (3 : 10 : 1), *SienLek* (- : 5 : 1); -ach (6) *BibRadz*, *Mącz* (2), *SkarŻyw* (3), -äch (4) *BudBib* (3), *KochPhaen*, -(a)ch (7); -och (5), -(o)ch (10); -éch (1), (e)ch (5). ◇ *du G boku* (1) *SkarKaz* 209b. ◇ *L (cum nm) boku* (2) *BudBib*, *Ex* 30/4, *SkarŻyw* 317.

*Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.*

1. *Prawa albo lewa strona tułowia człowieka lub zwierzęcia; latus Mącz, Cn (440) : BierRaj* 20 [2 r.], 21v; *BierEz* Bv; zaflużył rany z iego lafki w ręku w nogach ij w boce przyiątz *OpecŻyw* C4; iestli [...] niewłożę ręki mé w bok iego/ nieuwierzę. *OpecŻyw* [170v], 36v, 141, 156, 161v, 164v (15); wzyał kofzcz zboku adama y stworzył panną yauą *PatKaz* II 72; *TarDuch* C6v, Ev; *RAk* [...] ma nog oím, dwie przednie/ á po trzech poboczach mnieyších *FalZioł* IV 30d; Lufka iego [jesiotra] iest [...] na bokoch drobniejša. *FalZioł* IV 35b; iestli pod boki miękko á nie boli około ziobr [...] niemocz [...] źzkody nie vczyni. *FalZioł* V 13v; á wiatry po cíele y tam y łam biegią z boku do boku *FalZioł* Y 31v, I 2b, II 12c, V 22b [2 r.], 49v, 67 (27); *GlabGad* D7, K6v; A drugi fie rozniemoże [...] Więc fie chodząc zá bok chwyta *RejRozpr* 12, H2; *RejKup* Ddv; *HistAl* K8v; *KrowObr* 70, 102, 122v [2 r.], 146v, 207v; Káľzle/ íápi/ krztuši fie/ krwią ná zyemię pluie/ Potárga łobyte boki áž ich ledwe czuie. *RejWiz* 93v, 66v; *Leop Iudith* 6/4, *Eccli* 41 [42]/5; Ten zewrze źzkápie boki *RejFig* Bb5, Cc5, Dd8 [2 r.], Ee [2 r.]; Bo pan [...] źzkápam podrze boki *RejZwierz* 137, 106v, 120 [2 r.], 140; *BibRadz Num* 33/55, *Ez* 34/21, 1.*Ioann* 5 marg; náľzy doľtáli [...] włócznie/ którą był Rycerz otworzył bok Pánu Kryťtułowi *BielKron* 178, 1v, 36v, 42v, 139, 458; *KwiatKsiąż* P2; Valentiorum hic laterum est, Moźnieyších ten yeť boków. *Mącz* 474b, 84d, 153c, 303c; *OrzQuin* N2; *SienLek* 72v, 87v [3 r.], 88; *GórnDworz* O2v; *RejPos* 47 [2 r.], 105v, H7v, 118, 270v (16); *HistLan* B3; *KuczKat* 260; *RejZwierc* 63v, 103v, 144v, 164 [2 r.], 165 (8); *PaprPan* Bb; *SkarJedn* 317; *KochOdpr* Dv; *Oczko* 13, 17v, 21v, 31, 37 (7); *KochPs* 169; *SkarŻyw* 126, 151, 357 [2 r.], 444, 532; *MWilKHist* K4, K4v, Lv [2 r.], L2, L2v [2 r.], L3; *KochJez* A4; *KochEpit* A3; *KochFr* 46; *KochPhaen* 3, 8; *KochSz* Bv, B4, B4v; *KochWz* 135; *ReszList* 160; *WerKaz* 287; Gdy miéľzek łtękał/ żeá na bók łtyľkował? *PudľFr* 5, 5 [2 r.]; *ArtKanc* D13v, D19v; E10, F14v; *KmitaPsal* A2v; *ZawJeť* 40; niechay łukniá łpádnie/ A łpáďzy/ boki ták podeprze łnádnie. *GórnTroas* 13; *GrabowSet* Pv, P2; *WyprPl* A4v, B4; *LatHar* 98, 266, 275, 310, 320 [2 r.] (12); *WujNT* 383 [2 r.], *Ioann* 20/ 20, 25, 27, s. 740 (8); *SiebRozmyśl* E2, Kv [2 r.], M; *KmitaSpit* C5; *SkarKaz* 161b, 203a, 209b, 386b, 422b; *PaxLiz* E3v; *KlonWor* 39, 75.

*Przysłowia:* Toć iest dawnych kulfánow łtare obiecáďło: Ktorzy vmieią Pánom wyiác bokiem łáďło. *KlonWor* 58.

Skoki łluką boki *RejZwierc* Bbb2v, 114, 158, 164v marg, 231v [ogółem 5 r.].

*Zwroty:* »leżeć, leżenie, spać itp. na (jednym, lewym, prawym) bok(u)« [szyk zmienny] (18): *FalZioł* IV 2d, V 13v; Zálniełz też na lewy bok twoy *BibRadz Ez* 4/4, Ez 4/6, 9, 418v *marg* [2 r.]; *BielKron* 96 [3 r.]; *Mącz* 70a; zdrowy człowiek/ napierwey ná práwy fye bok ma położyć *SienLek* 11v, 21; *BudBib Ez* 4/4, 6, 9; *CzechRozm* 135; *SkarŻyw* 32.

»obrocić się (obracać, ruszyć się, taczać się) na (drugi) bok, z boku na bok« [szyk zmienny] (7): płód w żywocie z boku na bok [...] fie tacza. *FalZioł* V 32, IV 31a; *MurzHist* 14; *RejWiz* 61v; *BibRadz Ez* 4/8; *BielKron* 96; A oto włożyłem ná cię powrozy żelię nie obroćifz z boku twego ná bok twoy *BudBib Ez* 4/8.

»miecz przypas(yw)ać do boku, od boku odpasywać« [szyk zmienny] (6): *BielKron* 229v; *StryjWjaz* C3, D4v; *SkarJedn* 299; Przypałz do boku fwoy miecz wzłocony/ Cny bohátyrze *KochPs* 67; *KmitaPsal* A4v.

»trącić, tykać, uderzyć, kołatać w bok« [szyk zmienny'] (7): *Leop Act* 12/7; *BibRadz Act* 12/7; Obaczay fie/ á fzepcąc drugiego w bok tykay/ A o fwey powinności poćiwey fie pytay. *RejZwierc* 252v, 96v; vderzywłzy w bok Piotrá/ wzbudził go *BudNT Act* 12/7; *SkarŻyw* 202; *WujNT Act* 12/7.

*Wyrażenia:* »miecz, szabla, kord, broń przy, u, podle boku« (9): Bárdzo flúży cudnie mietz podle mego boku *March*<sup>3</sup> V8v; *Paprpán* D2v; *ModrzBaz* 63v [2 r.], 84v; Száblá ołtra przy boku/ to pan *KochOdpr* Cv; *KochFr* 105; *KochProp* 12; *Calep* 625a.

»lewy bok; bok lewy« (14 : 13): anym mu zadal shescz ran trzy Crwawe vraka prawą y trzech szynych wbog [!] lyeuy gwalthem *ZapWar* 1521 nr 2265; *GlabGad* E3, D4; Theż nafypać owfzu w worek á zagrzawłzy gi przyłożyć na lewy bok na flezionę *FalZioł* III 24d, IV 24b, V 10v, 34v, 51g, 54 (14); *BibRadz Ez* 4/4, I 418v *marg*; *BielKron* 96; *SienLek* 27 [2 r.], 93v, 96; *BudBib Ez* 4/4; *CzechRozm* 135. Cf »chory na lewy bok«.

»prawy bok; bok prawy« (22 : 10): rozmocz faczelet á przikładay na wątrobę na prawy bok *FalZioł* V 83v, III 26b, IV 32d, V 15, 34v, 51b (12); *LubPs* dd6; *BibRadz Ez* 4/6; *BielKron* 96, 400; *SienLek* 16, 20 [2 r.], 27, 88 [2 r.], 90 (12); *BudBib Ez* 4/6; vczyłnił łobie mieczyk krotki/ y zákrył go ná práwym boku *SkarŻyw* 558; *StryjKron* 677. Cf »zapalenie prawego boku«.

»zupelny w bocech; w bokoch cały« (1 : 1): A iefli ma [koń] dlugą á cienką fzyię á zupelny w bocéch/ ten biega rychło. *SienLek* 187, 188.

*Zestawienia:* »bolenie, boleść, bol, kłocie, strzekanie bokow, (na, w, z) boku, w (na) bokach; (w, na) boku, w bokach, bokow bol, bolenie, kłocie, strzekanie« (42 : 10): A iefliby czuł bolenie na bokhoch [!] *FalZioł* I 103c, I 58d, 135b, 140d, V 5, 59 (30); *RejKup* q8v; *RejWiz* 61; *Compunctiones lateris*, Kłocie w bokách. *Mącz* 331d, 305a; Mocz pieniafy [...] bol w práwym boku węczyłzy známieniuie. *SienLek* 27, 16 [2 r.], 36, 87v [3 r.], 88, Sv [2 r.] (15); *Calag* 436b; *Calep* 814a [2 r.].

»chory na lewy bok«: Widziałem w Allexándryiéy opuchł/ y ná boki lewé choré *Oczko* 17.

»(w) boku, bokow ciężkość, obciążenie; ciężkość w boku, bokow« (6 : 3): *FalZioł* I 154d, II 2c, 8d; Cyęłzkość w boku práwym/ á ftrzekanie około krotkich żebr/ známieniuieć Wątroby bol. *SienLek* 20, 20 *marg*, 87v, Sv, S4v, T3.

»zapalenie prawego boku«: kiedy żołądek chory/ ty fą známioná [...] iedzenie y picie gorzkie [...] zápalenie prawego boku *SienLek* 17.

*W przen (11)* : ále będą [*narody obce*] ná was fídlém/ zawáda/ y biczem bokom wálzým *BibRadz Ios* 23/13; otwarzam bok Moáwow od miáft/ od miáft iego/ z końcow iego/ zacną ziemię Bethiefzymotá *BudBib Ez* 25/9; Idź Woźny/ fwoie wići przyłofz im do boku/ Aby nie doczekáli do drugiego roku *BielSen* 8; ták z boku wtorego Iádámá ná krzyżu wípionego/ wykíztáutowan ieft kościoł *WujNT* 383; SAKRAMENTY z boku Páńlkiego ná krzyżu wypłynęły. *WujNT* Bbbbbbb3v, 383 [2 r.], Zzzzz3; *SiebRozmyśl Ev*; Częfto piáftuymy ręce/ nogi/ y bok Páná náłzego *SkarKaz* 209b [2 r.]; Pierwey lámódziałki boki náłze pokrywały: á teraz áxámity y iedwabie. *SkarKazSej* 666b.

*Fraza*: »strach chwyta za boki«; á ftrách wíekooki/ tył nácieráiąc/ cbwytał ie zá boki. *KochPs* 71.

*Zwroty*. »w bok bość, kłóć, pukać, obić boki« [*szyk zmienny*] (4): Bo niepomoże pigułą Kiedy wbok kole rywułá *RejRozpr* G4v; *RejWiz* 59; *Paprpán* Ff2; Ku Fortunie. COM cí przewinił ty niebáczna Pani/ Ze mi bodźielz w bok ostryimi rogámi. *CzahTr* Bv.

»boku nadstawić« (2): kto nierozmyłlnie chce fwiátá tego wzywáć/ takze też boku y głowy częfto nádfátáwić muśi. *RejZwierc* 143, 142v.

»podeprzeć bokow (pokarmem)« (2): Famem sustentare, Podeprzeć bokow/ opatrzić fie przeciw głodu. *Mącz* 448c, 116b.

»wetkać w bok, natkać boki« (2): Coby tego drugi miał/ práwie przez cały Rok/ To iá wżyftko w godzinie/ wetkam w ieden fwoy bok. *PaxLiz* C4; *RejWiz* 16.

**a.** *Bliskość (fizyczna lub psychiczna) w stosunku do jakiejś osoby; latus Mącz, Cn [w tym z przyimkami: przy (27), po (5), pod (4), od (4), z (4), do (3), podle (3), podla (2), o (1), wedle (1)] (62)* : wzięłá fynáczká mego od boku fluzebnice *Leop* 3.Reg 3/20; *OrzQuin* P3; *BielSat* G4; áby pokiby mógl/ od boku onego ftárcá nigdy nieodftępował *ModrzBaz* 14, 25v; *KochPs* 168; ífz fię żadney znaś [!] y ręká nigdy nie dotknął/ áni przy boku kiedy ktorey znas legł. *SkarŻyw* 108, 567; *BielSen* 17; Pięknieyfzú każdy podle boku fwégo bierze. *PudlFr* 67; *GórnRozm* A3v; *Paprup* E; Laterenses – Wodzowie podle bokow chodzaci *Calep* 586a; *GrochKal* 25; *Phil* S3; *GórnTroas* 41, 54; *SarnStat* 113; *CzahTr* G, K; *SapEpit* B4.

*Zwroty*: »przy boku (pod bokiem) czyimś być, zostać« [*szyk zmienny*] (11): *ModrzBaz* 25v; *KochPs* 170, 187; Ruth cudzoziemká przy iey boku zoftálá *SkarŻyw* [197], 152; *Paprup* K2, D4v; *ActReg* 95; Żeby tedy tákowi [*pochlebcy*] przy boku Páńlkim być mieli/ niebefpieczna rzecz ieft *Phil* H; *GórnTroas* 35, 63.

»przy, blisko *itp.* boku, pod bokiem (u)siáść, siedzieć, siadać, (po)sadzić; bok osadzić, zasiadać« [*szyk zmienny*] (13); *LeszczRzecz* A3; *OrzRozm* A3v; Y fiádlá zboku żeńcom *BudBib Ruth* 2/14; Niedáleko íadáiá boku Krolewłkiego. *BialKaz* Nv; *KochPs* 150, 170; *KochSz* C3v; *KochPieś* 52; *Paprup* Ev; *SarnStat* 958; *SkarKazSej* 681b, 695a; *SapEpit* Bv.

»po, przy, wedle boku, bokach, z bokow sta(ná)ć, stawić (się)« [*szyk zmienny 1* (8): *BielKron* 307v [2 r.]; *HistRzym* 94; á po obudwu boku iego [*papieża*] dwa ftráfzliwi y Anielfcy mężowie w oczách Attile/ [...] stoiác. *SkarŻyw* 317, 318; *KochSz* A4; Zágray iuz pieśń wefołą/ kiedy poślubiona/ Stáwiłá fię przy boku *SapEpit* A3, A2.

*W przen (9)* : Lateri alicuius adhaerere, Do czyiego boká fie przypić/ to yeft/ ftopá nie odchodzić. *Mącz* 152b; A ípráwiedliwóść [...] wízędzie Przy boku będzie. *KochPs* 128, 133; *CzechEp* 62;

Kálwiniŝtowie/ Páná Chryŝtuŝá do boku Bogá Oycá ták záŝię mocno przywięzuią *ReszPrz* 86; Rzeczpoŝpolita potrzebuie przy boku ŝwym wŝtawicznie Doktorow/ to ieŝt Senatorow *GórnRozm* K; Máiać ták drogi kleynot [żonę] podle boku ŝwego. *OŝtrEpit* A3; *KlonKr* Av.

*Zwrot*: »ŝtanać o bok z koŝdym«: Bo choćiaŝ nie porownam máiętnoŝciá z moŝnym/ Leć cnotá z dobrá ŝlawá ŝtanie o bok z koŝdym. *CzahTr* K.

**2. Strona (prawa, lewa, poŝudniowa, póŝnocna itp.) fizycznego przedmiotu lub okreŝlonej przestrzeni; miejsce znajdujace ŝię na ubocz; brzeg, granica, krawędź, ŝciana; latus Mącz, Cn (104)**: Ruŝka ziemia [...] Tha bokiem od wŝchodu ŝloncza leŝy przy rzeczce Tanais y przy biaŝem iezierze. *MiechGlab* 79; Zona twoia iako máicicza winna będzie obŝitowaŝa w bocech do mu twego. *Wróbŝoŝt* 127/3; *LubPs* N; *RejPos* 105; *RejWiz* 18; A oŝtarz [...] czworogránifthy á rownych bokow. *Leop Ez* 43/16, *Ex* 25/19, 20, 32 [2 r.], 26/13, *Ios* 18/12, 16; *BibRadz Gen* 6/16, 3.*Reg* 6/16; Vczynicie theŝ lień przy domu z boku poŝudniego *BielKron* 33v; będye ŝzátá [...] z roŝpory ná bocech *BielKron* 34, 33, 34; *Mącz* 335a; *KochPs* 71; *Skarŝzyw* 141, 481; Y dwie kolcá złote vczyniŝ do niego [oŝtarza] [...] ná obu boku iego *BudBib Ex* 30/4; A oŝtarz miedziany [...] y wynioŝ [...] y poŝtawiŝ iy przy boku puŝnocnem oŝtarzá. *BudBib* 4.*Reg* 16/14; Piękna kraina/ rádoŝ wŝzey ziemie gorá Cyion ná bok poŝnocny *BudBib Ps* 47/3; *Gen* 6/16, *Ex* 25/12 [2 r.], *Lev* 1/11, *Ios* 12/9, *Is* 14/15 (17); *KochFr* 35; *LatHar* 368; *SarnStat* 1090; V wŝi v kępy Muntáwá w práwy bok W wiŝlę ŝię mŝknie wŝkok *KlonFlis* F4v, F4.

*Zestawienie*: »bok gory« = *zbocze, pochyloŝć* (4): *Leop Judith* 6/9; Przyŝzliŝmy z Bethlechémá Iehudy/ (á idziemy) áŝ do boku gory Efraimŝkiey *BudBib Iudie* 19/18; *Szymehy ŝzedŝ* bokiem gory *BudBib* 2.*Reg* 16/13, 2.*Reg* 13/34.

*Szereg*: »strona albo bok«: byŝa wyŝoka wieŝá Piramis/ ná czterzy gráne z ceŝly wymurowána [...] wŝzytki ŝtrony álbo boki teŝ miáły miáre. *BielKron* 268.

*Wyraŝenia przyimkowe*: »na bok« (2): *Oblique adverbium cui contrarium est Recte*, Ná vkoŝ/ ná bok/ ná przeki. *Mącz* 256c, 141c.

»po bok«: Pátrzy ná zad y po bok/ ieŝli kto nie zoczyŝ *KlonWor* 5.

»po boku«: A ták Vlaman Perŝá [...] poŝlukiŝ one wieŝe y odkryŝ mury po boku. *BielKron* 316.

»w bok« (2): *GostGospPon* 170; kot [...] poyŝrzy w bok/ y wyŝrzy ŝkowronká w doŝku *CzahTr* 4.

»z boku« (7): *RejRozpr* FV; *BielKron* 319v, 329v; *Mącz* 459c; *StryjWjaz* B4v; iuŝ ŝagiel roŝpięty/ Nawy znowu prowadŝiŝ: kędy dwa okręty Z boku ŝye okazaŝy *KochPam* 86; *KlonFlis* Hv.

**a. W przedstawianiu dziaŝan wojennych, taktyki wojennej (40)**: á z lewey ŝtrony ŝzykowáli lud náprzek y rozŝiágnęli iáko roŝen álbo literá 1/ po boku ŝwoim *BielSpr* 21v, 4; W tym Woyciech Sampolenŝki/ y Bernhard z Potoku/ Smiele Litwę z lewego rátowáli boku. *StryjKron* 732.

*Wyraŝenia przyimkowe*: »na bok«: Bo pieŝzek/ ieŝli ná bok nie vderzy/ Baŝŝie nie trzebá *KochSz* A4.

»po boku, bocech« (2): pomocnicy máia ŝię pŝedko záŝtáwiáć á pomagáć/ áby po boku ná zad nieprzyiaćieŝkie woŝŝko ogárnęli *BielSpr* 21, 68.

»w bok« (9): Boleŝlaw z poŝilecznym wŝfem ŝlęŝakow w bok ludu Ceŝárŝkiemu przypadŝ *BielKron* 352, 422v; *BielSpr* 34v; Vderzyli Pogánom w bok ná ten czás práwie *StryjKron* 702, 527, 642, 732, 757; W bok woŝŝká/ król dwa mieczá od Niemców przyimuie *KochProp* 9.

»z boku, bokow« (25): *BielKron* 315v, 341, 353v, 399, 411v [3 r.]; ma vmieć huffy [...] przeciwko nieprzyiaćielowi/ ábo ná czoło/ ábo z tyłu/ ábo z boku/ wywodzić *ModrzBaz* 115; Ieŕli teŕ rozumieŕ iŕ rowne poczty maćie [...] moŕeŕŕ ie bić s tyłu y z bokow *BielSpr* 24, 6v; Lecz zbroynym Niemcom ręczney bitwy nie wytrwáli/ Tylko z łukow vŕfy ich z boku przerywáli *StryjKron* 527, 230 [2 r.], 527, 642, 702 [2 r.] (12); *BielSjem* 32; *KochSz* A3v, C3v.

**b.** *W terminologii matematycznej* (1) : Linea proŕta z boku do drugiéy proŕtéy przytykáiać/ nie czyni iedno dwa kąty/ álbo proŕté/ álbo dwiemá proŕtym równé. *GrzepGeom* G.

\*\*\* *Bez wystarczającego kontekstu* (6) : *Latus Bok Murm* 60; *Mymer*<sup>1</sup> 22v; *Mącz* 185d, 305a; *Calag* 436b; *Calep* 586a.

*Synonimy*: **1.** *strona*; **a.** *bliskość*; **2.** *brzeg, strona, ściana*; **a.** *strona*.

LZ